

DRAGO KUNEJ, REBEKA KUNEJ: Glasba z obeh strani: Gramofonske plošče Matije Arka in Hoyer tria.

Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana; Rokodelski center, Ribnica, 2016, 116 str.

Pri Založbi ZRC je izšla monografija, ki skozi glasbeno tematiko obravnava zgodbo o Matiji Arku in njegovem Hoyer triu. Že sam naslov knjige *Glasba z obeh strani* opozarja na večplastnost vsebine, katero sta želela izpostaviti avtorja Drago Kunelj in Rebeka Kunelj, saj je predstavljeno glasbeno ustvarjanje močno prepleteno z izseljeniško zgodovino in s slovensko dediščino v tujini. Matija Arko, po domače Hoyer, se je namreč v mladosti izselil v Ameriko in s seboj nesel slovensko godčevsko izročilo, veselje do glasbe in harmonike. Glasba je postala pomemben del njegovega življenja že kmalu po prihodu v ZDA, predvsem pa potem, ko je skupaj s svojima polbratoma Frankom in Edom Simončičem ustanovil skupino Hoyer trio, ki je kmalu postala zelo priljubljena tako med Slovenci v ZDA kot tudi med izseljenci drugih narodnosti.

Gradivo za knjigo sta avtorja zbirala daljše časovno obdobje, saj sta se z Matijo Arkom srečala v sklopu svojega raziskovalnega dela na Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU.

Pritegnila ju je njegova glasbena zapuščina ter prepletenost Hoyerjeve glasbe z ljudskim izročilom domačega okolja. Veliko glasbe Matije Arka in Hoyer tria je namreč dokumentirane in ohranjene na gramofonskih ploščah, ki nudijo vpogled v glasbeno aktivnost in zgodovino slovenske glasbe v ZDA. Med letoma 1924 in 1929 je nastalo kar 99 posnetkov Hoyer tria, kar je zagotovo eden od fenomenov, ki kaže na popularnost skupine. Kupci teh plošč so bili verjetno predvsem slovenski izseljenci, ki so s poslušanjem posnetkov želeli ostati povezani s svojo domovino in kulturo. Prav tem posnetkom pa se moramo zahvaliti, da lahko Hoyer trio v digitalizirani različici slišimo še danes in lahko s tem prisluhnemo posnetkom iz obdobja začetkov snemanja gramofonskih plošč. Ohranjeni posnetki namreč danes pomenijo ene izmed najstarejših zvočnih zapisov slovenske ljudske instrumentalne glasbe. Monografija je obogatena tudi z razpoložljivim fotografskim gradivom in razprednicami, v katerih je predstavljena celotna diskografija posnetkov Hoyer tria, tako tistih, ki so nastali v samostojni izvedbi tria, kakor tudi tistih, ki so nastali v sodelovanju s skupino Pevcev Adrija ali v različnih ponatisih. Avtorja sta koncept publikacije zastavila celovito, tako da bralca najprej popeljeta preko življenjske zgodbe Matije Arka, ki se prične v Sodražici in nadaljuje z njegovim odhodom v ameriški Cleveland, kjer si je ustvaril družino in glasbeno kariero. Poleg ohranjenega arhivskega gradiva in na gramofonskih ploščah dokumentirane glasbene zapuščine so bile za pripravo monografije pomembne terenske raziskave, predvsem tiste, ki so bile vezane na Cleveland (Ohio, ZDA), kjer je živel in deloval Matija Arko in njegov trio. Tam sta se avtorja srečala s številnimi slovenskimi izseljenci in po-

znavalci polka glasbe, omogočen jima je bil dostop do gradiva in podatkov, ki jih hranijo The National Cleveland – Style Polka Hall of Fame and Museum, Slovenian Genealogy Society International in mnogi zasebniki. Zato so podatki v knjigi povsem sveži in preverjeni na terenu.

V monografiji sta se avtorja posvetila tudi primerjavi posnetkov Hoyer tria in slovenske ljudske glasbe, saj sta poudarila, da so stari gramofonski posnetki pomemben vir etnomuzikoloških, etnokoreoloških in drugih raziskovanj. Monografija tako prinaša povsem nov pogled na posneto zvočno gradivo gramofonskih plošč in ga predstavi kot pomemben vir za raziskovanje ljudske glasbe in ljudske plesne dediščine. Avtorja ugotavljata, da se na posnetkih Hoyer tria čuti godčevska praksa in so zato viže zaigrane tako, da se na njih še vedno lahko zapleše. Poleg tega se je Hoyer viž naučil neposredno od godcev, predvsem v domačem okolju. V publikaciji sta zato avtorja na podlagi Hoyerjevega gradiva in posnetkov ljudskih plesov, ki jih je leta 1968 v Ribniški dolini posnela in zabeležila Zmaga Kumer, naredila primerjavo repertoarja ljudskih plesov v Ribniški dolini in Hoyer tria in ugotovila, da je veliko večino pripadajočih plesnih viž posnel že Matija Arko v dvajsetih letih 20. stoletja.

Monografija je rezultat uspešnega sodelovanja med Glasbenonarodopisnim inštitutom ZRC SAZU in Muzejem Ribnica. V letu 2015 je namreč v sklopu programa dela Muzeja Ribnica potekal obsežen projekt *Amerikanec na obisku v stari domovini*, katerega del je bila razstava, strokovna tematska predavanja, pedagoške delavnice in kot zaključna faza projekta tudi izid monografske publikacije. Monografija tako celovito predstavi glasbeno delovanje Matije Arka in Hoyer tria in na

* Marina Gradišnik, mag. zgodovine, višja kustodinja, Muzej Ribnica, Cesta na Ugar 6, 1310 Ribnica; marina.gradisnik@guest.arnes.si.

zanimiv način govori o na Slovenskem skorajda popolnoma neznanem glasbeniku, ki pa v ZDA velja za pionirja slovenske polka glasbe (*Cleveland*

style polka music), katerega pečat se v tovrstni glasbi čuti še danes.

Knjiga je bila prvič predstavljena v Sodražici, rojstnem kraju Matije Ar-

ka, in kmalu za tem še na novinarski konferenci iz serije rednih predstavitev rezultatov raziskovalnega dela ZRC SAZU.

VERONIKA URANK-OLIP: Slovenski križevi poti v cerkvah južne Koroške.

Mohorjeva založba Celovec, Celovec 2016, 214 str., slikovne priloge.

Veronika Urank-Olip kmetuje na domačiji v občini Galicija/Gallizien na avstrijskem Koroškem in poučuje slovenščino na Univerzi v Celovcu. V arhaični slovenščini in v še starejši bohoričici – po prvem slovničarju Adamu Bohoriču imenovanem črkopisu – zapisana besedila pod postajami križevega pota, ohranjenega v cerkvi v Galiciji, so že v času, ko je študirala slavistiko na celovški univerzi, pritegnili njeno pozornost. Začetna radovednost je kmalu prerasla v odločitev, da to z umetnostnozgodovinskega in še bolj jezikoslovnega vidika zanimivo dediščino, na katero je naletela tudi drugod, temeljiteje razišče. In da tej temi na koncu študija posveti svoje zaključno pisno nalogo. Ta je zdaj v pričujoči slikovno bogati monografiji dostopna tudi širši javnosti.

V uvodnem delu knjige se avtorica z navajanjem referenc sprehodi po zgodovini pojavljanja in spreminjanja križevega pota ter z njim povezanih

pobožnosti, ki zajemajo zadnji del pasijona. Ugotavlja, da je molitev ob štirinajstih (sprva dvanajstih) postajah sorazmerno mlad pojav. Začetki segajo v zadnja desetletja 16. stoletja, najbolj zaslužni za širjenje pobožnosti križevega pota pa so bili frančiškani, ki jim zato pripada častni naziv varuhov Božjega groba in upraviteljev kustodije Svete dežele. Upodabljanje Kristusovega trpljenja je sicer starejše, vendar izpričano šele v 4. stoletju. Najstarejša ohranjena upodobitev Kristusa na križu je nastala med letoma 420 in 430 v severni Italiji. Med 9. in 12. stoletjem, še piše Veronika Urank-Olip, so Jezusa na križu upodabljali živega – kot premagovalca smrti – trnjevo krono so mu dodali šele v 11. stoletju. V 13. stoletju se je upodabljanje Križanega močno spremenilo: Jezusa, ki je imel nogi stegnjeni, vsako posebej pribito, in je gledal s križa z dvignjeno glavo in odrtimi očmi, je z uveljavljanjem gotskega sloga »zamenjal iznakažen, do smrti mučen Jezus v podobi umrllivega človeka. Zlato krono je zamenjala trnjeva in namesto pribijanja s štirimi se je uveljavilo pribijanje s tremi žebli« (str. 22). Poudarjanje trpljenja se je v 14. stoletju najprej stopnjevalo, proti koncu pa je prevladal »bolj blagi, trpljenje vdano prenašajoči Jezus« (str. 22).

V tretjem, osrednjem delu monografije si sledijo opisi vseh 76 ohranjenih križevih potov s slovenskimi, ponekod tudi dvojezičnimi napisi, nastalih na južnem Koroškem od sredine 18. stoletja do danes. Veronika Urank-Olip

jih je našla v osmih dvojezičnih dekanijah krške škofije (Velikovec, Pliberk, Dobrla vas, Tinje, Borovlje, Rožek, Beljak dežela in Šmohor). Velika večina jih je v cerkvah, nekaj pa tudi na kalvarijah na prostem. V uvodu je pozornost namenila tudi tem vzpetinam s cerkvijo ali kapelo na vrhu, do katere vodijo poti z znamenji oziroma kapelicami – predhodnicami postaj križevega pota, ki visijo v cerkvah. V obdobju protireformacije se je število kalvarij tako kot obcestnih križev in drugih znamenj močno povečalo, v 18. stoletju pa so našli tudi pot v cerkve. Cesar Jožef II. je s svojimi razsvetlenskimi reformami močno omejil vpliv Cerkve in javno izražanje verske vneme, kar je vplivalo tudi na križeve pote. Iz t. i. jožefinskih križevih potov so bile izločene postaje – in ustrezno spremenjeni napisi pod podobami – katerih dogajanje ni izpričano v Svetem pismu.

Dve tretjini opisanih križevih potov – avtorica povsod opiše tudi cerkev oziroma prostor, kjer so razporejeni – ima napise v gajici, tretjina pa še v bohoričici. Ta razlika je omogočila tudi sledenje razvoju knjižnega jezika na avstrijskem Koroškem. Med njimi ni upoštevan stari križev pot s slovenskimi ključnimi besedami, ki je shranjen na podstrešju cerkve v Brodeh. Največ obojih, torej v gajici in bohoričici, po 14, je v dekanijah Pliberk in Dobrla vas, 12 v Velikovcu in okolici, 11 v dekaniji Rožek itn. Veronika Urank-Olip je poleg teh naletela tudi na križeve pote brez podpisov. Večina jih je

* Iztok Ilich, publicist, prevajalec in urednik, Trebinjska 11, 1000 Ljubljana; iztok.ilich@amis.net.